

TERMÉS

A csejtei vár foglya – Báthory Erzsébet

Báthory Erzsébet valódi története a mai napig rejtély és számos megválaszolatlan kérdést vet fel. A köztudatban, mint a „csejtei rém” – a vérben mosakodó istentelen asszony, a leszbikus, sőt emberevő orgiák tevékeny résztvevője, sok ártatlan lány megkínzója – szerepel. Az elmúlt évszázadokban nem csökkent, sőt az utóbbi időben egyre nőtt az érdeklődés személye és életmódja iránt. A józan, igazságot kereső művek mellett, szélsőséges, fantázia szülte elképzelések is nyilvánosságot kaptak, annak ellenére, hogy a korabeli krónikákban nyoma sincs a már-már horrorisztikus vádaknak. A Lorántffy család prédikátora, Szepsi Lackó Máté a következőket írta az esetről: „1610. 29. decembr. Báthory Erzsébetet Csejten kő közé rakják, mivel haragjában egynehány leány asszonyát megölte, el is rekkentött bennök iszonyúképpen.”¹

Az első olyan történeti leírás, mely több szörnyűség mellett a periratokban egyáltalán nem szereplő „vérben való fürdés” vádját konkrétan említi, mintegy 119 évvel később, 1729-ben készült „*Ungaria suis cum regibus compendio data*” címmel. Nem lehet tudni, hogy a latin nyelvű mű szerzője, Turóczy László milyen forrásokból szerezte információit. Valószínűsíthető, hogy az emberek közötti szóbeszéd ihlette, illetve jezsuita papként így tudta kifejezni ellenszenvét a kálvini tanokat követő Báthory család iránt. Erdemes megemlíteni Fessler Ignác Aurél 1824-ben kiadott „*Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen*” című írását, amelyből kiderül, hogy „Báthory Erzsébet naponta mosakodott embervérben és ez a szenvedélye hatszáz nemes leány életébe került.”² A történetíró szerint a leányokat a vár pincéjében tartották fogva és folyamatosan „csapolták” vérüket, majd az áldozatokat helyben temették el. Nagy Iván a XIX. század második felében publikált a magyar nemesi családokról szóló munkájában kérdőjelezte meg – az egyébként biológiaiilag lehetetlen – vérben való fürdés elméletét, azonban egyetértett azon állításokkal, melyek Erzsébetet, mint fiatal leányok megkínzóját és gyilkosát mutatják be.

A szakirodalomban érdekes átmenetet figyelhetünk meg. Egészen a XX. század közepéig azok az írások kerültek túlsúlyba, melyek Báthory Erzsébet bűnösségében hittek. Dr. Raskó Gabriella a női bűnözésről szóló könyvében nyolcvan gyilkosságot tekintett bizonyítottnak. Az első tanulmány, amely komolyan kétségbe vonta az asszony ellen felhozott vádakot, Hetyéssy István 1971-ben elkészült máig kiadatlan műve, az *Igazságot Báthory Erzsébetnek*. Szádeczky-Kardoss Irma, *Báthory Erzsébet igazsága* című könyvében a jogász szemével, körültekintően, egy koncepciós per lehetőségét mérlegelve tanulmányozta az esetet.

Ecsedi Báthory Erzsébet 1560-ban, Nyírbátorban született. Gyermekkoráról keveset tudunk, de annyit biztosan, hogy szülei – Báthory György, több vármegye főispánja és Báthory Anna – a kor szokásainak megfelelően korán kiválasztották leendő vejüket. Egy, 1567-ből származó irat, már, mint „Nádasdy Ferenc mátkájaként” említi a kislányt. A kézfogóra 1573-ban, az esküvőre pedig 1575. május 8-án került sor. Egyes források – tévesen – arról számolnak be, hogy Báthory Erzsébet hosszabb időt töltött leendő anyósa, Kanizsay Orsolya környezetében, aki már ekkor felfedezte viselkedésében „a kegyetlenkedésre való hajlamot.” Az igazság azonban az, hogy Nádasdy Tamás felesége 1571-ben meghalt, így arra sincs biztos adat, hogy valaha találkozott-e leendő menyével. A Báthory és Nádasdy vagyont egyesítő esküvő minden bizonnyal – a kor divatjának megfelelően – nagyszabású társadalmi esemény volt. Több könyv az asszony későbbiekben felszínre törő szadista hajlamainak okaként a boldogtalan házasságot teszi felelőssé. Nem lehet ezt sem tényként, csupán lehetőségként elfogadni, hiszen semmilyen adat sem bizonyítja. Nádasdy Ferenc, az „erős, fekete bég” csak néhány évvel volt idősebb feleségénél. Ismereteink szerint daliás termetű, kifejezetten jóképű férfi volt. Őt gyermekükről tudunk, Nádasdy Annáról, Orsolyáról, Katalinról, Andrásról és Pálról, de a felnőttkort csak hárman, Anna, Katalin és Pál érték meg. Apjuk keveset tartózkodott otthon, a török ellen vezetett hadjáratokat és megle-

¹ Nagy László: A rossz hírű Báthoryak. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1984. 72. old.

² Ugyanott: 19. old.

hetősen veszélyes országos ügyekbe bonyolódott. A császári udvarban nevelkedett Nádasdy Ferenc, Bécs politikai terveiről titokban tájékoztatta felesége nagybátyját, Báthory István lengyel királyt. Elgondolkodtatóak azok a közlések is, amelyek szerint a főispán több török elleni hadjáratot finanszírozott. Ezeknek költségét később, felesége tudtával – halála előtt nem sokkal – követelni kezdte a királytól. Erre vonatkozóan azonban hiteles bizonyítékot nem találtam, de akár ez is lehetett az oka a Báthory Erzsébet elleni eljárás megindításának. Egyes elméletek szerint Nádasdy tudott az asszony kegyetlenkedéseiről. Egy alkalommal például végignézte, ahogy hűgát meztelenre vetkőztetve bekenék mézzel és a bogarak közé dobták. A valóságban azonban a fekete bégnek nem volt hűga. Péter Katalin úgy gondolja, hogy egy beteg, szellemileg sérült, távoli rokonnal történhetett a dolog. Szádeczky-Kardoss Irma többek között azért tartja valószínűtlennek az esetet, mert a fellelhető dokumentumokban nem található olyan személy, akire ez a szerep ráillene.

Erzsébet borzalmas vérengzésének alapjául a következő *legendát* tartották. Állítólag nagyon hiú volt, aki minél tovább szerette volna fiatalságát megőrizni. Egyszer, amikor fésülködés közben a szolgálólánya véletlenül meghúzta a haját, az asszony – hirtelen haragjában – úgy ütötte pofon, hogy a lány kiserkenő vére az úrnő kezére hullott. Ekkor vette észre, hogy a vércsepp helyén sokkal simább, szebb lett a bőre. Ettől fogva rögeszméjévé vált, hogy leányok véreben mosakodjon, szépségének megőrzése érdekében. Garai Gábor versében így ír erről:

*„Nem szántad ön leányod
Óh kőnél köbb kebel!
Ifjú piros vérünket
Arcodra mostad fel.”*

1604-ben meghalt Nádasdy Ferenc, de Erzsébet – egyes megállapításokkal ellentétben – egyáltalán nem volt gyámoltalan özvegy. A hatalmas birtok ügyeinek intézése sem volt számára új, hiszen már korábban, férje távollétében is – Pásztori Gergely és más tisztek segítségével – gazdálkodott. Fennmaradt levelezése azt bizonyítja, hogy határozott, „*jóságaira gondot viselő, Istent félő az egyház és iskola javát is szíven viselő főúri*” asszonyként élt. Az ellene felhozott vádak szerint ekkor már gátlástalanul, a legelképesztőbb kínzási módokat kitalálva kegyetlenkedett nemcsak szolgálólányaival, hanem – mint a későbbi vallomások során elhangzott – nemes leányokkal is. Thurzó nádor, 1610 októberében – egy névtelen feljelentésből – értesült arról, hogy „*Báthory Erzsébet több mint háromszáz ifjú hajadont megvilkoltarván, az ártatlanok vérét női hiúságának hozá áldozatul. A nádor viszont ebben az időben éppen Báthory Erzsébet fia és vejei között támadt vagyoni vitában próbált igazságot tenni.*”³ Érdekes véletlen. Ez is valószínűsítheti azt, hogy az ügy hátterében a hatalmas, Báthory-Nádasdy vagyon megszerzésére irányuló próbálkozás állhatott. Hetyéssy István szerint az Erzsébetet ért súlyos rágalmatokat éppen a legközelebbi hozzátartozói találták ki, mert így akarták eltitkolni igazi bűnét, a felségárulást, mely, ha kiderül, teljes vagyoneklobzással járt volna. Egyes írások szerint az asszony Erdélybe való szökését akadályozták meg elfogásakor, hiszen indulásra kész, kincsekkel megrakott társzekerek álltak a vár udvarán. Ez a feltételezés sem lehetetlen, de nehezen elképzelhető, hogy Nádasdyné télen – hóban, fagyban, rossz utakon, kitéve magát és javait egy (vagy több) esetleges rablótámadásnak – indult volna útnak.

1610. december 29-én vacsora közben lepték meg és tartóztatták le az „*átkozott asszonyt*”, melyről Thurzó nádor a feleségéhez írt levelében a következőképpen számolt be: „*Nádasdynét megfogattam, és most viszik az várban. Az kínzó és ártatlanokat ölő gonoszakat egy ifjú leginnel edgyütt, melly segítője*

Báthory Erzsébet
(Egykorú kép a gróf Zay-család birtokában)

³ Ugyanott: 49. old.

volt az sok gonoszságnak, im felküldtem. Nagy őrizet és erős fogság alatt legyenek, míg Isten felviszen és törvény szolgáltaik felőlők. Az asszon emberek az várasban lehetnek, az ifjú legin az várban, fogságban. Az mikor az csejtei kastélban mentek volna be arra rendelt embereink és szolgálaink, akkor is egy leánt halva találtanak az háznál, és második az sok sebek és kínzások miatt halálán volt. Azonképpen egy asszonyember is kinezva és sebesedve ült, a többi erős fogságban, az kiket jövőendő kínzásra tart az átkozott asszon.⁴

1611. január 2-án az úrnő belső szolgálait, mint cinkostársakat „tortúrának” azaz kínzásnak vetették alá és vallomásuk, valamint egyéb tanúk meghallgatásának alapján – néhány nappal később, a jogi szokásoktól eltérően feltűnően gyorsan – január 7-én már meg is született, sőt végre is hajtatott az ítélet. A bűntársak közül Joó Ilonát és Szentes Dorottyaét élve máglyára vetették, miután a hóhér mindkét kezük ujjait vasfogóval kitépte. Újváry (Ficzko) Jánost lefejezték. Beniczky Katalint valószínűleg nemesi származása mentette meg a kivégzéstől, börtönbe zárták, további sorsa ismeretlen.

Egyes források úgy tudják, hogy a csejtei várban Erzsébet egy kis kamrába befalazva élte tovább életét, azonban ez erősen vitatható, hiszen dokumentumok szerint vendégeket fogadhatott (mely alkalmakkor csinosan felöltözött) leveleket írhatott. Az is elgondolkodtató, hogy egy olyan asszony, aki éveken keresztül, leányokat tömegével kínzott és gátlástalanul gyilkolt, a továbbiakban hogyan volt képes elfojtani beteges hajlamait. Az Akadémiai Kislexikon állítását, mely szerint Erzsébet „várfogságában megőrült”, nem támasztja alá semmilyen komoly adat.

A XVII. században, Magyarországon, jogi kérdésekben *Werbőczy Hármaskönyve* volt az irányadó. Thurzó nádor törvényszegések sorát követte el, hiszen letartóztatni egy főiri személyt csak szabályos idézéssel lehetett volna, arról nem is beszélve, hogy Báthory Erzsébet ellen soha nem emeltek vádat, nem hallgatták meg (saját ügyében!) – holott ezt ő nyomatékosan követelte – és ítéletet sem hoztak ellene, hanem a bíróság tudomásul vette a nádor döntését, mely szerint életfogytiglani fogságban tartandó. II. Mátyás is törvénytelennek ítélte a Nádasdyné ellen folytatott eljárást és több alkalommal is – sikertelenül – az asszonnyal szembeni jogszerű vizsgálat lefolytatására utasította Thurzót. Ha hitelt adunk azoknak az elméleteknek, melyek szerint a nádor koholt vádak alapján tartóztatta le Erzsébetet, érthető, hogy miért akadályozta a szabályos per megindítását. A korabeli törvények szerint „a nyilvánvaló rosszhiszeműséggel emelt, megalapozatlan vád vagy gyanú előterjesztőjét, ha bebizonyosodott a vád alaptalansága, ugyanazzal a büntetéssel kellett sújtani, mint ami a méltatlanul perbefogottat érte volna elítélés esetén.”⁵

Erzsébet valószínűleg már 1610 nyarán tisztában volt a fenyegető veszély nagyságával. Augusztus 24-én a vasvári káptalan előtt tiltakozott az őt és családját érő „képtelen vádak” ellen. 1610. szeptember 3-án elkészítette azt a végrendeletet, melyben biztosította, hogy a családi vagyont lányai és vejei, valamint Pál fia örökölhesse. Ezt a testamentumot egésszítette ki 1614. nyarán, amikor a keresztúri birtok jogi helyzetét rendezte. Véletlen vagy sem, augusztus 21-én – három nappal az után, hogy gyermekei között írásban is létrejött a végleges birtokelosztás – Erzsébet meghalt. „...reggel chak halva találták. De azt mondgiak, hogi igen imatkozot és Szep Isteni dichereteket inekelt.”⁶

Halála, mely egy kínos és egyesek számára terhes ügy végét jelentette – feltehetően – megkönnyebbulést hozott, azonban a kérdés – az úrnő bűnösségéről vagy ártatlanságáról – nyitott maradt. A rejtélyes történet azóta is megoldásra vár. Vajon kiderül-e egyszer az igazság? Szádeczky-Kardoss Irma – a tények és következtetések alapos vizsgálata után – az alábbi álláspontra jutott. „Nem volt sem szadista, sem gonosz, sem bűnös. Áldozat volt. Egy politikai indítatású, de talán személyes érdekektől sem mentes koncepció áldozata.”⁷

Akár így is történhetett...

Ecsedi Báthory Erzsébet 450 éve született.

M. Pázmány Kata

További szakirodalom: *Bánó Attila:* Magyar titkok nyomában. Athenacum Kiadó Bp. 2005. – *Nagy László:* A rossz hírű Báthoryak. Kossuth Kiadó Bp. 1984. – *Oscar Welden:* Báthory Erzsébet magánélete. Anno Kiadó 2002. – *Péter Katalin:* A csejtei várúrmó: Báthory Erzsébet. Helikon Kiadó Bp. 1985. – *Supka Géza:* Az átkozott asszony, Nádasdy Ferencné Báthory Erzsébet bűnügye. Erdélyi Egyetemes Könyvtár, Nagyvárád 1940.

⁴ Szádeczky-Kardoss Irma: Báthory Erzsébet igazsága. Nesztor Kiadó Bp. 1993. 114. old.

⁵ Ugyanott: 98. old.

⁶ Ugyanott: 210. old.

⁷ Ugyanott: 288. old.